

ภูมิศาสตร์กับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: ภาพตัวแทนกลุ่มคนในประวัติศาสตร์เมืองกระบี่ ยุคต้นรัชกาลที่ 6 ในวรรณกรรมนิราศเมืองกระบี่

The Geography and Ethnic Identity: Human Representation of Krabi's Historical City in the Early King Rama VI Era in Nirat Mueang Krabi

อามานี อาบูดอแล¹ พิชฐ แสงทอง²
Amanee Abudolae¹ and Pichet Saengthong²

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองกระบี่ที่นำเสนอในนิราศเมืองกระบี่ การศึกษาพบว่า วรรณกรรมนิราศนำเสนอภาพของผู้คนในเมืองกระบี่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย กลุ่มคนเหล่านี้แสดงบทบาททางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิถีการดำรงอยู่ที่แตกต่างกัน อันสื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันด้วย ทั้งนี้ กวีนำเสนอภาพแทนผ่านการมองเห็น ความทรงจำ และการนัยประหวัด โดยเชื่อมโยงอัตลักษณ์เข้ากับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพ ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์

คำสำคัญ: ชาวเล ชาวน้ำ นิราศเมืองกระบี่ ภาพตัวแทน ภูมิศาสตร์ วิถีปฏิบัติ

Abstract

The aim of this article was to investigate the human representations in various ethnic groups in Krabi as described in Nirat Mueang Krabi. According to the study, the Nirat poem depicted people in Krabi as a variety of ethnic groups. These groups performed a broad range of social, economic, and political roles, with different ways of life. The groups have reflected the diverse ethnic identity, relating to geographical patterns of settlement and occupation. The poet conveyed the human representations throughout visions, memories, and implications. The literature's depiction of different ethnic identity was mostly reliant on geography.

Keywords: Sea Gypsies, Ethnic Groups, Nirat Muang Krabi, Representation, Geography, Way of life

¹ สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University Pattani Campus
Email : amaneemanaa@gmail.com

² สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences Prince of Songkla University Pattani Campus
Email : pichate19723@gmail.com

วันที่รับบทความ : 14 มีนาคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ : 30 พฤษภาคม 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ : 30 พฤษภาคม 2565

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

“วรรณกรรม” แม้จะเป็นคำเรียกงานเขียนที่นักเขียนหรือกวีแต่งขึ้น แต่ในทางวิชาการ วรรณกรรมก็มีศักยภาพเป็นหลักฐานทางสังคมและประวัติศาสตร์ได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากพื้นฐานความจริงที่ว่ากวีนอกจากจะเป็นนักประพันธ์แล้วยังเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงย่อมที่จะซึมซับเอาอารมณ์ความรู้สึก เรื่องราว เหตุการณ์ ตลอดจนภาพที่เห็นในสังคมมานำเสนอไว้ด้วยไม่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิราศแล้ว ยังมีความหมายในฐานะเป็นหลักฐานทางสังคมและประวัติศาสตร์ได้ดี เนื่องจากเป็นวรรณกรรมประเภทจดหมายเหตุการเดินทางที่มักจะปรากฏภาพและข้อมูลข้อเท็จจริงอยู่ค่อนข้างมาก

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง *นิราศเมืองกระบี่* แต่งโดย ขุนสมานนุกรกิจ ก็มีลักษณะเด่นดังกล่าว สันนิษฐานว่าผู้แต่งนิราศเรื่องนี้เป็นข้าราชการในสายการศึกษาของเมืองกระบี่ยุคปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นิราศน่าจะแต่งขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2453-2459 (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2548: 487)

มูลเหตุในการเดินทางจนเกิดบันทึกประวัติศาสตร์สังคมในรูปของวรรณกรรมคือการปฏิบัติงานราชการ เนื้อหาเป็นการพรรณนาการเดินทางโดยเรือจากอำเภอคลองพนไปยังตัวเมืองกระบี่ เพื่อไปถ่ายรูปแบบบัตรประจำตัวสมาชิกเสือป่า เมื่อเดินทางผ่านเส้นทางต่างๆ กวีก็ได้พรรณนาถึงการจากคนรักตามชนบทนิราศ ผูกโยงจินตนาการเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่ได้พบเห็นระหว่างทาง พร้อมกันนั้นก็มีการบันทึกถึงความคิด อารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนประสบการณ์ชีวิตที่เคยมีผู้อ่านจึงสัมผัสได้ถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมท้องถิ่น ศาสนาความเชื่อ และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองกระบี่ในช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์นั้นได้ดี

กล่าวสำหรับนิราศภาคใต้ แม้จะได้รับอิทธิพลมาจากนิราศภาคกลาง แต่ด้วยเงื่อนไขและปัจจัยเฉพาะทางด้านผู้แต่งกลุ่มหลักในระยะแรกๆ เช่น กลุ่มผู้แต่งที่เป็นพระสงฆ์ และกลุ่มชาวบ้านทั่วไป ทำให้มีลักษณะเด่นและแตกต่างกันบางประการ กล่าวคือ นิราศภาคใต้ได้ให้ความสำคัญกับการบันทึกเหตุการณ์ข้อเท็จจริงทางสังคม มุ่งเน้นการบันทึกสังคม บันทึกผู้คน และบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่กวีพบระหว่างการเดินทาง โดยหลายเรื่องอาจไม่ปรากฏอนุภาค (motif) การจากนางเลย โดยเฉพาะนิราศที่เขียนโดยพระสงฆ์ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในช่วงทศวรรษ 2470-2490 นิราศบางเรื่องถึงกับประกาศว่าจะไม่ใช่ชนบจากนาง เช่น นิราศทุ่งหว้า ของ ก.แสงจันทร์ ซึ่งเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ขณะเดียวกัน ยังมีนิราศภาคใต้อีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีการเดินทางจริงๆ แต่เป็นเพียงการบันทึกเหตุการณ์สำคัญๆ ในชีวิตของกวีและชุมชนตามลำดับเวลาของเรื่อง หรือตามลำดับชุมชนที่บรรยายถึง เช่น นิราศเสือบ ของกราย พัฒนจันทร์ นิราศประวัติการรับราชการ ของสว่าง พงศ์สุชาติ นิราศพ่อหม้าย ของ ช.จันทรอดภัย และนิราศอดข้าว ของแดง นักปราชญ์ เป็นต้น (พิเชฐ แสงทอง, 2559: 128-135)

อย่างไรก็ดี นิราศเมืองกระบี่ก็เป็นนิราศที่มีลักษณะผสมผสาน กล่าวคือมีอนุภาคการจากนาง และการเดินทางจริงๆ แต่ความโดดเด่นนั้นอยู่ที่การบันทึกการเดินทางเพื่อเหตุการณ์สำคัญของชีวิต คือการเข้ามารายงานตัว และทำบัตรในกิจกรรมเสือป่าที่เป็นกิจกรรมตามพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วรรณกรรมนิราศเรื่องนี้จึงถือเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นเมืองกระบี่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของความทันสมัยใหม่ที่รองรับการขยายตัวของระบบราชการสยามภายหลังการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลเมื่อปลายทศวรรษ 2430 ยิ่งงานชิ้นนี้เขียนโดยข้าราชการที่เป็นคนในท้องถิ่น แต่มีภูมิหลังสัมพันธ์กับระบบการศึกษาสมัยใหม่ที่ขยายตัวลงสู่ท้องถิ่นอย่างกว้างขวางขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้สถานะทางประวัติศาสตร์ของนิราศเรื่องนี้มีน้ำหนักและน่าสนใจยิ่งขึ้นในฐานะของการนำเสนอภาพความเป็นชุมชนท้องถิ่นภายใต้อำนาจของรัฐสยามในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สมัยใหม่

เมื่อพิจารณาในด้านการนำเสนอภาพท้องถิ่นจะพบว่า แง่มุมหนึ่งที่โดดเด่นของนิราศเรื่องนี้คือการนำเสนอภาพแทนของกลุ่มชาติพันธุ์อันหลากหลายที่มีบทบาทต่อการขยายตัวของเมืองกระบี่ในหัวเวลานั้น ประกอบด้วยชาวไทย ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวน้ำ นิราศเมืองกระบี่ได้สื่อสารและสร้างภาพแทนกลุ่มชาติพันธุ์ในด้านอัตลักษณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน และการทำมาหากิน ตลอดจนพฤติกรรมทางสังคม ความเชื่อ วิถีปฏิบัติต่างๆ อันเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงภาพตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์ของเมืองกระบี่

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ได้รับการนำเสนอในวรรณกรรมนิราศเมืองกระบี่ ของขุนสมานนุกรกิจ ผ่านการวิเคราะห์การนำเสนอวิถีปฏิบัติ วิถีชีวิต และคติความเชื่อ ในบริบทประวัติศาสตร์ยุคต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยวางขอบเขตตัวบทที่วรรณกรรมนิราศเรื่อง “เมืองกระบี่” ฉบับสำเนาสมุดฝรั่ง สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เก็บรักษาไว้ที่ห้องเอกสารโบราณ สถาบันทักษิณคดีศึกษาสงขลา เทียบเคียงกับฉบับปริวรรตโดยกลิ่น คงเหมือนเพชร ด้านขอบเขตเนื้อหาการวิเคราะห์ จะวิเคราะห์ในประเด็นการนำเสนอภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ได้รับการนำเสนอในตัวบทดังกล่าว

1.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้พิจารณาวรรณกรรมเรื่องนิราศเมืองกระบี่ ในฐานะตัวบททางวรรณกรรมภายใต้กรอบคิดว่าการศึกษาวรรณกรรมคือการศึกษารูปภาพตัวแทน (representation) ของสิ่งต่างๆ ที่ได้รับการนำเสนอ โดยภาพตัวแทนนั้นแสดงออกผ่านการขับเน้นให้เห็นอัตลักษณ์และวาทกรรมที่หนุนหลังอัตลักษณ์และภาพตัวแทนเหล่านั้นอยู่

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม เป็นแนวคิดว่าด้วยพื้นที่ต่างๆ ที่มีความแตกต่างกัน และพื้นที่เหล่านี้มีส่วนกำหนดวัฒนธรรม ความคิด อาชีพ เศรษฐกิจ สถาปัตยกรรม และอื่นๆ (บงกชรัตน์ เตชะไตรศักดิ์, 2541: .5) กล่าวสำหรับ อัตลักษณ์ ถือเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนและคนอื่น/สิ่งอื่น การนิยามอัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการมองเห็นความแตกต่างของคนหนึ่งๆ หรือคนกลุ่มหนึ่งกับคนอื่น ๆ อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่จะทำให้รู้จักตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง ซึ่งเป็นแก่นของความเป็นตัวตน ด้วยพื้นฐานความคิดที่ว่าอัตลักษณ์คือความสัมพันธ์ อัตลักษณ์จึงเป็นผลของการสรรหา “ความแตกต่าง” ระหว่าง “ความเป็นตัวตน” และ “ความเป็นอื่น” อัตลักษณ์จึงเป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลนิยามตนเองภายหลังการปะทะสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับสิ่งอื่น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลอื่น หรือสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรม เนื่องจากอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา อัตลักษณ์จึงสัมพันธ์กับบริบทสถานที่ พื้นที่ เวลา เป็นสิ่งที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์รอบข้างและแง่มุมที่หลากหลาย เช่น ชนชั้น ฐานะทางสังคม เพศสถานะ เพศสรีระ อายุ และอุดมการณ์ทางการเมือง

2. วิธีดำเนินการวิจัย

2.1 ศึกษาทำความเข้าใจตัวบทนิราศเมืองกระบี่ โดยพิจารณาเทียบเคียงกับบริบททางประวัติศาสตร์

2.2 ศึกษากรอบแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างภาพตัวแทน ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม และอัตลักษณ์เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์

2.3 ศึกษาข้อมูลบริบททางประวัติศาสตร์จากเอกสารอื่นๆ เพื่อนำบริบทมาประกอบการวิเคราะห์

2.4 วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

2.5 นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

3. สรุปผลการวิจัย

นิราศเมืองกระบี่ เป็นผลงานวรรณกรรมเรื่องสำคัญที่ถือเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ของเมืองกระบี่ ในด้านผู้แต่ง เท่าที่มีการศึกษาและการสืบค้นหลักฐานในปัจจุบัน ยังไม่พบข้อมูลประวัติส่วนตัวของขุนสมานนุกรกิจมากไปกว่าที่กลั่น คงเหมือนเพชร สันนิษฐานไว้ รายละเอียดเกี่ยวกับผู้แต่งจึงไม่มีภูมิหลังมากนัก นอกจากข้อมูลบันทึกในวรรณกรรมที่เล่าว่า งานราชการที่ได้รับภายหลังมีคำสั่งให้เข้าเป็นสมาชิกเสือป่า อันเป็นพระราชนโยบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านจึงจำเป็นต้องเข้าเมืองกระบี่เพื่อถ่ายรูปทำบัตรประจำตัวเสือป่า

ตัวบทวรรณกรรมนิราศนั้นมีทั้งสิ้น 638 บท (และมีเขียนเพิ่มเติมอีก 1 วรรค) บันทึกไว้ในสมุดฝรั่ง มีสำเนาเก็บรักษาไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ภายหลังโครงการวิจัย “ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้จากวรรณกรรมและพฤติกรรม” โดยสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ ได้มอบหมายให้กลั่น คงเหมือนเพชร นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมคนสำคัญของจังหวัดกระบี่ชำระและปริทัศน์มาเป็นภาษาปัจจุบัน ตีพิมพ์ในรวมวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้คัดสรร เล่มที่ 7 จัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานีร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อ พ.ศ.2548 อย่างไรก็ดี บทความวิจัยนี้ยึดเอานิราศเมืองกระบี่ ฉบับดั้งเดิมที่ยังไม่ได้รับการชำระเป็นตัวบทหลักในการศึกษา โดยใช้ฉบับชำระเป็นตัวบทเทียบเคียง

แม้จะมีข้อจำกัดในด้านประวัติผู้แต่ง และภูมิหลังของวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่ข้อนี้ก็หาได้ทำให้วรรณกรรมนิราศเมืองกระบี่มีความหมายต่อการสื่อสารสะท้อนประวัติศาสตร์ของเมืองกระบี่ในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมน้อยลงแต่อย่างใด เนื่องจากวิสัยทัศน์ผู้แต่งได้นำเสนอภาพที่เห็นระหว่างการเดินทางโดยละเอียด ทั้งยังแทรกใส่ข้อคิดเห็น แสดงข้อคิด และนัยประหวัด ตลอดจนความทรงจำเกี่ยวกับเรื่องราว ผู้คน และสถานที่ต่างๆ เอาไว้อย่างโดดเด่น โดยเฉพาะในด้านกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ในกระบี่ที่มีอย่างหลากหลาย ทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวมุสลิม และชาวน้ำ หรือชาวเล

บริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชนเมืองกระบี่ปลายรัชกาลที่ 5 ถึงต้นรัชกาลที่ 6

ในห้วงเวลาปลายรัชกาลที่ 5 และต้นรัชกาลที่ 6 คือช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะปัจจัยหลักด้านการปฏิรูปการปกครอง และการขยายระบบราชการจากเดิมที่ให้อิสระแก่หัวเมืองต่างๆ ในการจัดการตัวเอง ก็ได้หันมารวมศูนย์อำนาจในลักษณะมณฑลเทศาภิบาล โดยมีข้าราชการระดับสูงที่ราชสำนักส่งออกไปเป็นข้าหลวงมณฑล และอุปราชมณฑล

ท้องถิ่นสยามในระยะนี้จึงตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากต้องดำเนินการตามนโยบายของส่วนกลางในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ตลอดจนการพัฒนา ปรับปรุง และสร้างเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก เพื่อกระชับอำนาจของศูนย์กลางสยามในการปกครองท้องที่ การรวมอำนาจดังกล่าวนี้ได้ก่อให้เกิดการกระชับอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางราชการในหัวเมือง (เดช บุนนาค, 2532: 171) ในกรณีหัวเมืองภาคใต้เกิดการขยายตัวของตัวเมือง เห็นได้จากการเกิดตลาดการค้า สถานที่ราชการ โรงเรียน และอาคารบ้านช่องที่มั่นคงถาวรมากยิ่งขึ้นในบริเวณพื้นที่ภูมิศาสตร์เมือง เช่น ในเมืองสงขลาที่รัฐบาลส่งเสริมการสร้างตลาดทั้งนอกและในเขตเมืองตั้งแต่ทศวรรษ 2440 พร้อมๆ กับการก่อสร้างสถานที่ราชการถาวร และส่งเสริมการค้า ทำให้พ่อค้าชาวจีนมีบทบาทในการเป็นตัวกลางระหว่างชาวบ้านกับตลาดการค้าในเมือง เป็นต้น (พิเชฐ แสงทอง, 2564: 154) บริบทนี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขให้กลุ่มคนที่หลากหลายซึ่งดำรงอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ห่างไกลและแตกต่างกันได้แสดงออกถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันด้วย อัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายนี้เองที่ได้รับการนำเสนอในนิราศเมืองกระบี่

เมืองกระบี่ในห้วงเวลาดังกล่าวก็ได้รับอิทธิพลจากบริบทความเปลี่ยนแปลงนี้เช่นเดียวกัน ดังที่มีการย้ายเมืองจากเมืองเก่ามาสู่ที่ตั้งเมืองใหม่บริเวณปากน้ำที่ลักษณะพื้นที่เหมาะแก่การเป็นชุมชนการค้าและเมืองศูนย์กลางมากขึ้นเนื่องจากอยู่ติดกับบริมน้ำ และเป็นชุมทางของลำคลองภายในหลายสาย ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 เจ้าเมืองกระบี่ริเริ่มการตัดถนนถาวร เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่การคมนาคมภายใน และภายนอก มีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ รายรอบมากขึ้น มีการไปรษณีย์ สถานีตำรวจ โรงภาษี และที่ว่าการาเมือง

ขณะที่ในด้านความเคลื่อนไหวของประชาชน ก็จะมีการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนที่มีลักษณะถาวร และตอบสนองการค้าและการอยู่อาศัยในตัวเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนจีนที่ได้มีการลงทุนด้านอาคารสถานที่ด้วย (กรมศิลปากร, 2542: 344)

ภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ในประวัติศาสตร์เมืองกระบี่

คนกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายอาศัยอยู่ในเมืองกระบี่ ซึ่งนิราศเรื่องนี้ได้นำเสนอให้เห็นอย่างน่าสนใจ โดยผู้แต่งเน้นการบรรยายภาพตามท้องที่มองเห็น มีความตรงจำ และนัยประหวัดด้วยประสบการณ์ความรู้ทั้งจากคำบอกเล่า และจากประสบการณ์ที่ตนได้เข้าไปสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่างๆ เหล่านั้น โดยกลุ่มคนที่ได้รับการกล่าวถึงมากเป็นพิเศษได้แก่กลุ่มคนไทยพุทธ (ซึ่งวรรณกรรมเรียกว่า “คนไทย” หรือ “ชาวไทย”) กลุ่มคนมุสลิม (ซึ่งวรรณกรรมเรียกสลับกันทั้งมุสลิม อิสลาม และมลายู) กลุ่ม ชาวจีน และชาวน้ำ หรือชาวทะเล (ที่รู้จักกันในเวลาต่อมาว่า อูรักลาโว้ย) ดังจะได้กล่าวถึงในรายละเอียดดังนี้

1) ชาวไทยกับความเป็นชาวเหนือ และพุทธศาสนิกชน

ภาคใต้ฝั่งตะวันตกแม้จะมีความหลากหลายของกลุ่มคน แต่ที่นับถือศาสนาพุทธก็เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ เอกสารรายงานของเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ.2458 ระบุว่ามิคนไทยอยู่ในเมืองกระบี่มากเป็นอันดับ 1 ตัวเลขไล่เลี่ยกับจำนวนไทยอิสลาม โดยลักษณะภูมิศาสตร์การตั้งบ้านเรือน ระบุว่า “ชาวไทยพระพุทธรูปตั้ง (บ้านเรือน) อยู่ทางแถบดอน” (พระยาศรีวรพงศ์, 2560: 206) การสำรวจใน พ.ศ.2458 พบว่ามี “คนไทยพระพุทธรูป” ทั้งเมืองกระบี่ทั้งสิ้น 16,508 คน แต่หากยึดถือตามศาสนา ซึ่งรวมคนจีนที่นับถือศาสนาพุทธเข้าไปด้วย ก็จะได้พุทธศาสนิกชนจำนวน 18,370 คน

สันนิษฐานว่าชาวไทยพระพุทธรูปเหล่านี้น่าจะเป็นกลุ่มคนที่นิยมทำการเกษตร เช่น ทำสวนบนที่ดอนและที่ควน เช่น สวนยางพารา (ซึ่งรายงานมณฑลภูเก็ตรายงานว่ายังมีน้อยอยู่) สวนพริกไทย และการทำนาบนควน หรือนาไร่ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่วรรณกรรมนิราศเรียกว่าเป็นกลุ่ม “ชาวเหนือ” ยึดภูมิศาสตร์บ้านเรือนและการประกอบอาชีพในป่าและควนสูง ทั้งไม่นิยมตั้งบ้านเรือนริมทะเล ดังที่กลอนนิราศเมืองกระบี่ตอนหนึ่งเล่าถึงชุมชนแหลมโพธิ์ว่า เป็นชุมชนเก่าโบราณ มีแต่ชาวมุสลิมตั้งบ้านเรือน ชาวไทยไม่ได้เข้ามาเพราะมีภัยธรรมชาติเกิดขึ้นบ่อย พื้นที่ทำการเกษตรไม่ได้กว้างไปยังแหลมโพธิ์ จากนั้นจึงระลึกความทรงจำว่า “ที่แหลมโพธิ์โบราณชาวบ้านตั้ง นานแล้วยังไม่เห็นเป็นหลักฐานชัดที่ท่าไร่ปากก้นดาร์ หاربประทานไม่พอเลยท้อใจ บ้างรื้อร้างบ้างยังทนบ้างชวนขวย มั่นก็ไม่เป็นเสียบ้างไปเพียงไหน ต้องหาเข้ากินคำกันร่ำไป ยิ่งคนไทยไม่กล้าเข้ามาพลอย” (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 65)

จากกลอนสองบทนี้ นำเสนอให้เห็นว่าแต่เดิมนั้นด้วยภูมิศาสตร์ที่เป็นแหลม ทำให้แหลมโพธิ์มีฐานะเป็นพื้นที่ชุมชนที่การประกอบอาชีพและตั้งบ้านเรือนของคนหลายกลุ่ม กลอนยืนยันให้เห็นว่าในยุคแรกเริ่มชุมชน ชาวแหลมโพธิ์ประกอบขึ้นจากชาวไทยและมุสลิม แต่พื้นที่เพาะปลูกไม่กว้างขวางนัก ประกอบกับมีที่ดินผืนใหญ่ของเจ้าเมืองที่ใช้ปลูกมะพร้าวอยู่แล้ว ทำให้ราษฎรที่หากินกับการเพาะปลูกอย่างคนไทยนั้นไม่สามารถดำรงอยู่ได้ จึงโยกย้ายออกไป เข้าใจว่าน่าจะไปบุกเบิกผืนดินอื่นๆ ในบริเวณที่สูง ลึกเข้าไปในแผ่นดิน กลอนระบุว่า “คนไทยไม่กล้าเข้ามาพลอย” สื่อให้เห็นว่าในขณะที่นิราศนั้นชุมชนแหลมโพธิ์มีคนไทยตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพน้อยหรืออาจจะไม่มีเลย (ยกเว้นเจ้าเมืองและพลพรรค) เนื่องจากคนไทยถนัดการเพาะปลูกมากกว่า จึงไม่สามารถดำรงอยู่ในภูมิศาสตร์พื้นที่ที่ทำการเกษตรไม่ได้ ขณะที่ชาวไทยมุสลิม มีทักษะด้านประมงชายฝั่งจึงดำรงอยู่ได้ กลอนจึงให้ภาพว่า “พวกแขกมลายูพออยู่ได้ เพราะอยู่ใกล้ที่จะหาปลาพลอย”

การนำเสนอภาพอัตลักษณ์คนไทยที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องนี้คือการสื่อผ่านตัวตนและวิถีคิดของกวีผู้แต่งนิราศเอง ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ขุนสมานนุกรกิจ เป็นข้าราชการที่นับถือศาสนาพุทธ โลกทัศน์ของท่านจึงสะท้อนให้เห็นผ่านวรรณกรรมนิราศว่าเป็นโลกทัศน์แบบชาวพุทธ ท่อธิบายสิ่งที่มองเห็นผ่านกรอบความเชื่อที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางพุทธศาสนา เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ตลอดจนการทำบุญ การประพฤติดีในฐานะพุทธศาสนิกที่ดี โลกทัศน์เหล่านี้ยังเห็นได้จากการบรรยายกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ตลอดจนการ

ประเพณีอาชีพของกลุ่มชนที่พบเห็น เช่น คนมลายูและคนจีน ที่ทำอาชีพประมง อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงบทบาทและบรรยากาศของสังคมชาวพุทธในเมืองกระบุรียุคต้นรัชกาลที่ 6 ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ขุนสมานนุกรกิจเป็นบุคลากรด้านการศึกษาของอำเภอคลองท่อม เมืองกระบี่ แต่การที่ท่านสื่อสารคติ และใช้หลักพุทธศาสนาในการประณามสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นแล้วได้สะท้อนไว้ในนิราศ ก็ยืนยันให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันซึ่งจะกลายเป็นสิ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์ของกลุ่มคนไทยได้ในระดับหนึ่ง แม้ในนิราศจะมีการกล่าวถึงกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ มากมาย แต่ด้วยเหตุที่ผู้แต่งเป็นพุทธศาสนิกชน จึงสะท้อนบรรยากาศของความเชื่อแบบพุทธศาสนาออกมาครอบคลุมตัวเรื่องวรรณกรรมทั้งหมด จนอาจกล่าวได้ว่า ความเชื่อหรือคติแบบพุทธเป็นกรอบมโนทัศน์หลักของการสร้างอารมณ์ความรู้สึกของเรื่องราวในนิราศเรื่องนี้อย่างเห็นได้ชัด ขุนสมานนุกรกิจ เปิดเผยให้เห็นว่า คติความเชื่อในพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวไทยในยุคนั้น

ทั้งนี้ก็ได้นำเสนออัตลักษณ์ความเป็นพุทธศาสนิกชนของกลุ่มคนไทย บรรยายผ่านการสื่อสารความเชื่อโลกทัศน์ และชีวทัศน์ เช่น ความเชื่อเรื่องบาปบุญและโลกหลังความตาย เช่น กล่าวถึงการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ว่าล้วนตกอยู่ในเรื่องทางโลก คือ หลงยศ หลงศักดิ์ศรี ภิเษก และตัณหา ด้วยเรื่องเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความทะยานจนหลงไปกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ในโลกชั่วขณะ หลงลืมที่จะตระหนักถึงชีวิตว่าสุดท้ายแล้วชีวิตก็สิ้นสุด ดังตอนหนึ่ง เมื่อกวีเดินทางผ่านวัดแล้วมองเห็นเมรุสีเส้า ก็ได้ฉวยประพจน์ถึงความตายของมนุษย์ โดยยกหลักศาสนาขึ้นมากล่าวอธิบายขยายความเชื่อมโยงไปถึงวิถีปฏิบัติในชีวิตที่เหมาะสม เพื่อยกระดับคุณค่าชีวิตที่ดีตามคติพุทธ

กลอนนิราศอธิบายความรู้สึกกวีหลังเห็นเมรุและ “ผ้าแพดาน” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมทำศพของคนโบราณว่าได้เกิดความรู้สึกหดหู่หรือท้อแท้ทุกขเวทนาโดยใช้คำว่า “สังเวช” อารมณ์เช่นนั้นนำกวีไปสู่การเชื่อมโยงกับหลักพุทธศาสนาว่าด้วยความหลง และตัณหา ที่เป็นพาหะของบาป หรือการเหินห่างทางบุญ ดังกลอนว่า *เกิดสังเวชกับผู้วางชีวาวาตม์ น่านอนนึกไปใจหายหาย* เมื่อยังเป็นคนอยู่ไม่รู้กาย ว่าจะวายชีวาวาตม์ใด มัวหลงยศศักดิ์มีทรัพย์สำหรับโลก บริโภคแต่ของไม่พองใส เพราะตัณหาพาหวนป่วนหือระไทย จนนิลยเห็นห่างหนทางบุญ (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 118)

กลอนนิราศข้างต้นสื่อสารให้เห็นอัตลักษณ์แบบชาวไทยพุทธที่มีความเชื่อว่าการปฏิบัติตัวของมนุษย์ในโลกนี้จะส่งผลถึงโลกหน้า หากประพฤติอยู่ในวิถีนบุญ ไม่ตกเป็นทาสของความอยากได้ใคร่มี มนุษย์พึงระลึกตัวรู้ตน ตั้งอยู่ในความดีทุกขณะเพราะชีวิตไม่รู้ว่าดับลงวันไหน ขณะเดียวกัน โดยภาพที่กวีบรรยาย ก็ยังเป็นการเสนอให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ คือพิธีกรรมการปลงศพของคนในยุคสมัยนั้นที่ใช้เมรุแบบสีเส้า ซึ่งเรียกว่า “สามส้าง” และมีการประกอบพิธีกรรมก่อนเผา โดยใช้ผ้าขาวเป็นผ้าแพดานเป็นอุปกรณ์หนึ่งในพิธีกรรมด้วย

จากการที่กวีได้เดินทางผ่านพบเมรุในวัดดังกล่าว กลอนนิราศได้เชื่อมโยงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาและอธิบายหลักธรรมต่างๆ อย่างละเอียดต่อไปอีกถึง 19 บทกลอน ทั้งความหลักธรรมเรื่องรัก โลภ โกรธ หลง บาปชนิดต่างๆ ที่เกิดจากการผิดศีล 5 หลักการทำทาน ความเชื่อเรื่องการทำดีกับผลตอบแทนที่ดีที่เรียกว่า สุขคติ และหากทำกรรมชั่วก็จะไปเกิดในภพภูมิที่ไม่ดี เรียกว่า ทุกคติ ซึ่งความประพฤติที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเองที่จะทำให้สุขคติหรือทุกคติ ดังกลอนนิราศตอนหนึ่งว่า *สุขคติทั้งสองนี้ ทั่วโลกลีลสัตว์โลกย่อมอาศัย ผู้ใดได้สุขคติมิเป็นไร เมื่อตายจะไป* ฟากฟ้าดุจจะดี ผู้ใดได้ทุกคติประชิ นรก เมื่อตายจะตกในขุมอบายสี จะทนระมานานยืนรื้อยหมื่นปี ครอบงำให้ตั้งค้ำฉันท รำพัน (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 122)

จากบทกลอน จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องบุญบาปและโลกหลังความตายในมโนทัศน์พุทธศาสนามีบทบาทและอิทธิพลต่ออัตลักษณ์ของชาวไทยพุทธในสังคมกระบี่ขณะนั้น กวีพรรณนาเชื่อมโยงให้เห็นว่าความเชื่อนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล ความตายจึงเป็นเรื่องเฉพาะตัว เช่น ตอนหนึ่งบทนิราศกล่าวถึงชีวิตหลังความตายว่า *เมื่อตายไปก็ไม่มีใครผู้ใด และสิ่งใดที่จะสามารถที่จะอุ้มรั้งเอาไว้ได้* ไม่ว่าคนรัก หรือครอบครัว เพราะความตายเป็นจุดเริ่มต้นของการแบ่งโลกคนเป็นกับโลกคนตาย ขณะเดียวกัน สิ่งต่างๆ ที่สะสมในโลกมนุษย์ทั้งทรัพย์สิน ลาภ ยศ ศักดิ์ศรี สิ่งเหล่านี้ไม่อาจมีค่าแม้แต่น้อย เนื่องจากตายแล้วก็เอาติดไปไม่ได้ บทนิราศตอนนี้ว่า *อนัตตาเกิดตามพุทธโอวาท น่านอนเค็ดเคี้ยวเปลี่ยวใจหาย อันทรัพย์สินหรือมิชดกระจัดกระจาย* ชันร่างกายอินทรีย์เป็นวิจุล ความห่วงบุตรภรรยาพะว้าพะวง เขากลับซังหลักตัวเลยกลัวสูญ ถูกฝังพินทุพินแผ่นดินพูน เครื่องอาภูล

เกิดกล้าขึ้นกว่าเก่า ไฉ้ไม่มีผู้ใดใครช่วยเหลือ ออกเหม็นเชื้อข้าให้เอาไฟเผา อันลางยศทรย์ศักดิ์มั่นหนักเบา ก็ไม่เอาไปติดสักหนิดเลย (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 119-120)

กลวิธีที่กวีใช้คือ การนำพฤติกรรมหรือการประพฤติดของบุคคลที่เพิ่งเกิดขึ้นโดยทั่วไปมาเป็นอุทาหรณ์เพื่อแสดงข้อคิดย้าเตือนและกระตุ้นให้ตระหนักว่า การประพฤติดในลักษณะใดควรและไม่ควรกระทำ โดยใช้มนทัศน์แบบพุทธศาสนาเป็นกรอบการประเมิน อีกทั้งยังใช้หลักการเดียวกันสาธยายเพื่อแสดงให้เห็นว่าการประพฤติดในลักษณะต่างๆ ดังกล่าวนำไปสู่ผลเช่นใดในภายภาคหน้า ตอนหนึ่งกลอนนิราศกล่าวว่า นี่แหละเราอย่าเพลินทำเหินห่าง แสวงสร้างกุศลไว้เป็นหลัก ถ้าบุญมากบุญจะพาหาที่พัก ถ้ากรรมมากกรรมจะชักไปทนกรรม ของสิ่งใดในโลกสำหรับโลก ใครบริโภคมชิมไม่อิ่มหน้า จงแม่นิจตอนิจจึงเหมือนดังคำ พระแนะนำสอนสั่งทั้งโลก (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 121)

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่ากวีใช้มนทัศน์แบบพุทธศาสนิกชนในการพิจารณาเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้พบเห็นระหว่างการเดินทาง จากนั้นใช้เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นอุทาหรณ์แสดงหลักธรรมในพุทธศาสนา โดยการสรุปเหตุการณ์ผ่านกรอบมนทัศน์แบบผู้สั่งสอน ทำให้กลอนนิราศหลายช่วงตอนมีลักษณะเนื้อหาคล้ายๆ วรรณกรรมคำสอน

ในแง่มุมดังกล่าว อาจพิจารณาเชื่อมโยงให้เห็นสถานะของผู้แต่งว่าความเป็นข้าราชการที่มีภาระหน้าที่ในการเป็นผู้นำทางความคิดและกิจกรรมต่างๆ อยู่แล้ว ในแง่นี้วรรณกรรมจึงเหมือนเครื่องมือในการนำเสนอและถ่ายทอดความคิดจากกลุ่มคนระดับผู้นำไปยังสังคมทั่วไป แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนไทยระดับข้าราชการ ที่นอกจากอำนาจราชการและหน้าที่การงานแล้ว ความรู้ด้านศาสนายังเป็นสิ่งสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตน ขุนสมานนุกรกิจได้เน้นย้ำให้เห็นถึงหลักการพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต มีน้ำเสียงของการสอนที่เน้นย้ำให้ตระหนักถึงการประพฤติดปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา การประพฤติดในปัจจุบันเป็นรากฐานของผลได้ในโลกหน้า แสดงให้เห็นว่าอุดมคติของพุทธศาสนิกชนในยุคนั้นที่ให้ความสำคัญกับบุญและความสุขภายหลังความตายเป็นบันปลายแห่งชีวิตปัจจุบันของมนุษย์ อุดมคติเช่นนี้อาจถือเป็นพื้นฐานร่วมกันของอัตลักษณ์กลุ่มคนไทยพุทธในยุคสมัยดังกล่าวด้วย

อาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของพวกเขาสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางศาสนา มีศาสนาเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงตัวตนและวิถีชีวิตประจำวัน อัตลักษณ์ลักษณะนี้ยังเห็นได้ในชุมชนภาคใต้ฝั่งตะวันออก ที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมเรื่อง พระบรมมัตถ์คำภายย์ ที่พบสำเนาแพร่หลายมากถึง 20 ฉบับทั่วภาคใต้ โดยเนื้อหาวรรณกรรมเรื่องนี้คือการพยายามอธิบายหลักการทางศาสนาในชีวิตประจำวันของผู้คนภาคใต้ในระดับลึก ทำให้เห็นว่าคุณคติของสังคมยุคนั้นคือการมรรควิธีแห่งการเรียนรู้และหลุดพ้นตามข้อเสนอของหลักธรรมทางศาสนานั่นเอง (สุริวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2547: 67-68)

จากที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า อัตลักษณ์กลุ่มชาวไทยที่วรรณกรรมนิราศนำเสนอขึ้นสัมพันธ์กับทั้งภูมิศาสตร์พื้นที่ กลุ่มชาวไทยกระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั้งบนควนสูง ชุมชนในตัวเมือง และพื้นที่ราชการ ทำให้มนทัศน์ของพวกเขาครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นผ่านพื้นที่วรรณกรรมนิราศที่ขุนสมานนุกรกิจใช้วิธีคิดแบบพุทธศาสนิกชนในการประเมินค่าและอธิบายพฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ที่พบเจอระหว่างการเดินทางครอบคลุมภาพและปรากฏการณ์ของคนทุกกลุ่มด้วย อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยจึงมีความโดดเด่นที่ความเป็นกลุ่มชนที่ปรารถนาความมั่นคงและปลอดภัยสูง มีอำนาจในชุมชนทั้งโดยคติความเชื่อและอำนาจปกครอง

2) อัตลักษณ์ชาวมุสลิม กับภูมิศาสตร์ชายฝั่ง

ชาวมุสลิมถือเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการนำเสนอภาพและความเคลื่อนไหวไว้ในนิราศเมืองกระบี่ บทนิราศได้อ้างถึงแหล่งที่อยู่ของชาวมุสลิมทั้งสิ้น 5 ชุมชนด้วยกัน คือ ชุมชนสือบทยา คลองตอก (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.เหนือคลอง) ชุมชนแหลมโพธิ์ (ปัจจุบันอยู่ในเขตอ.เมืองกระบี่) ชุมชนแหลมกรวด (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอเหนือคลอง) ชุมชนคลองท่ายาง (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.เหนือคลอง) และอำเภอเกาะลันตา โดยรายละเอียดในการนำเสนอ นอกจากจะระบุถึงภูมิศาสตร์ของชุมชนแล้ว ยังให้ภาพเสนอด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากชาวไทยพุทธ กวีบอกเล่า และบรรยายผ่านมุมมองและสายตาแบบ “คนนอก” ที่มีความรู้และความเข้าใจอัตลักษณ์ ชาวมุสลิมจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยบทนิราศได้บอกเล่าทั้งลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการตั้งบ้านเรือน วิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันทั่วไป และเหตุการณ์ที่กวีพบเห็นหรือมีความรู้และประสบการณ์ บทนิราศบรรยายตอนหนึ่งว่า สือบทยาคลองตอกอยู่ข้างซ้าย เป็นเกาะกลางวังวนชลสาน มีเรือสวนสร้างสมมานมนาน เป็นเรือนบ้านภาษามลายู อันพวกนี้ ผิดไปกับไทยสนัด พวกเขาดัดปลายลิ้นไม่กินหมู

ประเพณีกิจอิสลามไปตามครู เช่าครู ภูสาดดาด ไม่พลาดปลั่ง เลียสตรายาภาค ขาดไม่เหมา ตั้งสุหร่ววันศุกร์สมาัยง ทำบุญใหญ่หรือใครตายจัวควายยัง ก็ต้องรั้งจุมกมาหาละไมย แมลกแกงยำทำโหนดหรือินดีด้วยให้ไทยช่วยขบฉั่นกันไม่ไหว ทุกวันนี้ดูก็แปลกแซกกับไทย ปนกันไปแทบจะพลวงเข้าพวกเดียว (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 43-44)

กลอนนิราศตอนข้างต้นบรรยายถึงเขตพื้นที่การตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมในเขตอำเภอเหนือคลอง ที่กวีเดินทางผ่าน โดยระบุลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชนว่า เป็น “เกาะกลางวังวนชลสาน” คือชุมชน “สือบทยา” และ “คลองตอก” ทั้งนี้ในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 เกาะทั้ง 2 นี้ราชการได้จัดเป็น “หมู่เกาะที่ 2” ที่เป็นท่าเลหาปลาของชาวประมงมุสลิมและท่าเลเก็บรังนก (พระยาศรีรวรงค์, 2564: 204)

กวีให้รายละเอียดผ่านสายตาของ “คนนอก” ที่พอจะมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับมุสลิมบ้างว่าชุมชนเป็นแหล่งที่อยู่ของชาวมลายูที่มีอัตลักษณ์ด้านความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างออกไปจากตนที่เป็นไทยพุทธ เช่น การไม่กินหมู การละหมาด การเข้าสุนัต การถือศีลอด และทำบุญบริจาคข้าวสารแก่ผู้ยากไร้ (ชาภาค) รวมถึงประเพณีงานศพที่มีการฆ่าวัวควายเพื่อประกอบอาหารในการทำบุญ ลักษณะเด่นใดที่กวีรายละเอียดก็จะอธิบายเพิ่มเติม เช่น อธิบายว่าในงานศพจะมีการล้มสัตว์ใหญ่เพื่อประกอบอาหารเลี้ยงต้อนรับคนในชุมชนหรือญาติสนิทมิตรสหายที่มาร่วมงาน ซึ่งเรียกตามสำเนียงท้องถิ่นกระบี่ว่าการทำ “โหนดรี” หรือ นูหรี

ดังกล่าวแล้วว่า เมื่อพิจารณาจากภาพรวมของกลอนนิราศข้างต้น จะเห็นว่าการนำเสนอชาวมุสลิม นอกจากจะผ่านการบ่งชี้ลักษณะภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานและการประกอบอาชีพแล้ว ยังได้เห็นการบรรยายที่กวีพยายามเสนอข้อมูลความรู้อันเป็นลักษณะเฉพาะอัตลักษณ์หรือตัวตนของชาวมุสลิมในด้านความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากตอนหนึ่งที่ว่า “ทุกวันนี้ดูก็แปลกแซกกับไทย ปนกันไปแทบจะพลวงเข้าพวกเดียว” บทนิราศนี้สามารถเข้าใจได้ว่า ในมุมมองของกวีนั้น ชาวมุสลิมเป็นกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกับชาวไทยพุทธ ในแง่ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนา หากแต่ในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม คนสองกลุ่มนี้แทบจะกลมกลืนเข้าเป็นพวกเดียวกัน ความกลมกลืนดังกล่าวนี้ย่อมเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกันที่เกิดขึ้นภายใต้กิจกรรมต่างๆ ในสังคม เช่น ในโอกาสงานบุญของชาวมุสลิม กวีสื่อว่าชาวมุสลิมก็แบ่งปันอาหารให้กับชาวไทยพุทธด้วย ภาพนี้จะเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ในสมัยหลังๆ มาปรากฏให้เห็นว่าระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิมในจังหวัดกระบี่นั้นมักจะไม่มีรอยต่อหรือรอยแตกทางความสัมพันธ์ใดๆ จนอาจกล่าวได้ว่าชาวไทยพุทธกับมุสลิมนั้นแยกกันไม่ออกในแง่ของการสังคม

อย่างไรก็ดี ภาพเสนอที่น่าสนใจประการหนึ่งเกี่ยวกับชาวมุสลิมในนิราศเรื่องนี้ก็คือ ชาวมลายูมุสลิมได้รับการนำเสนอภาพให้เป็นคนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณที่ประกอบอาชีพด้านการประมงและเกษตรกรรมครัวเรือน ภูมิศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์มลายูจึงอยู่ชายฝั่งและหมู่เกาะ ซึ่งมีอยู่มากมายหลายเกาะในเขตเมืองกระบี่ โดยแต่ละเกาะจะอยู่ใกล้กัน เดินทางถึงกันได้ง่าย รวมถึงการติดต่อสัมพันธ์กับแผ่นดินใหญ่ในเขตเมืองและเขาสูงในตัวเมืองด้วย ภาพบรรยายลักษณะภูมิศาสตร์เช่นนี้ สอดคล้องกับจดหมายเหตุของมหาเสวกโท พระยาศรีรวรงค์ หรือหม่อมราชวงศ์ จิตร สุทัศน์ ผู้ใช้นามปากกาว่า “สักชี” ที่บันทึกไว้ระหว่างตามเสด็จรัชกาลที่ 6 ว่าชาวอิสลามนิยมตั้งบ้านเรือนริมทะเล จึงประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก การทำนมน้อย เพราะลักษณะดินและน้ำไม่อำนวย ได้แต่เพาะปลูกเล็กๆ น้อยๆ เช่น ผักสวนครัว และมะพร้าว เป็นต้น (พระยาศรีรวรงค์, 2560: 205) ขณะเดินทางถึง แหลมโพธิ์ กวีได้บันทึกถึงพื้นที่แห่งนี้ในฐานะที่เป็นชุมชนชาวมลายูที่มีกิจกรรมการเพาะปลูกและการประมง มีการก่อตั้งชุมชนมาอย่างยาวนาน แต่เนื่องจากประสบกับปัญหาการทำมาหากิน โดยเฉพาะปัญหาที่ดินทำนา ชุมชนในสมัยนั้นที่มักจะต้องหล่อเลี้ยงด้วยผลิตผลทางการเกษตรเป็นพื้นฐานจึงไม่ขยายตัวเท่าใดนัก กลอนนิราศบันทึกว่า ที่แหลมโพธิ์โบราณชาวบ้านตั้ง นานแล้ว ยังไม่เห็นเป็นหลักฐาน ชัดที่ทำไมราพากันดาร์ หารับประทานไม่พอเลยท้อใจ แต่พวกเขมมลายูพออยู่ได้ เพราะอยู่ใกล้ที่จะหาปลาหอย ไดแลกล้าจำจ่ายใช้บริบปรอย ไม่รื้อรอยรูปเดิมให้เปลี่ยนแปลง (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 65)

จากบทกลอนข้างต้น จะเห็นได้ว่ากวีได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนแหลมโพธิ์โดยนัย คือในวรรคที่ว่า “นานแล้วยังไม่เห็นเป็นหลักฐาน” เพื่อสื่อความว่าชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนโบราณ แต่จนถึงขณะที่กวีได้เดินทางผ่าน ชุมชนก็ไม่ได้ขยายตัวขึ้นให้พอเห็นร่องรอยความเติบโตได้ คำว่า “ไม่เห็นเป็นหลักฐาน” สื่อว่า ชุมชนไม่มีความมั่นคงหรือมีลักษณะ

เป็นชุมชนที่จริงจังถาวร อาจจะเป็นเพียงชุมชนกสิกรรมระดับพื้นฐาน ประกอบด้วยเกษตรกรและชาวประมงขนาดเล็กที่ “หาเช้ากินค่ำกันร่ำไป”

การไม่อาจขยายตัวขึ้น “เป็นหลัก (เป็น) ฐาน” ได้ดังกล่าว เงื่อนไขสำคัญที่กวีได้สื่อสารไว้ก็คือแหลมโพธิ์เป็นชุมชนริมทะเลที่ทางเลือกในการดำรงชีวิตมีอยู่น้อย กล่าวคือไม่ทำการเกษตรกรรมเรือน ก็ทำประมงขนาดเล็ก ข้อจำกัดนี้ทำให้การอพยพเข้าสู่ชุมชนน้อยกว่าการอพยพออก โดยเฉพาะชาวไทยพุทธ ซึ่งทักษะทางด้านการประมงทะเลน้อยกว่าชาวมุสลิมด้วยแล้ว ก็ไม่ได้เข้ามาสร้างหลักปักฐานแต่อย่างใด ส่วนชาวมลายู หากล้มเหลวทางการเกษตร ก็ยังมีการทำการประมงเป็นทางเลือกหนึ่งที่สำคัญอีกด้วย

นอกจากนี้ กวียังนำเสนอมุสลิมในชุมชนแหลมกรวด ในเขตอำเภอเหนือคลอง ในเอกสารสมัยรัชกาลที่ 6 แหลมกรวดได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มหมู่เกาะที่ 2 คือเป็นทำเลหาปลาและหารังนก แต่มีความแตกต่างไปจากชุมชนแหลมโพธิ์ที่กล่าวถึงข้างต้น เนื่องจากที่นี่ชาวมุสลิมอาศัยอยู่ปะปนกับชาวจีน ชาวไทย และชาวน้ำ (อุรักลาโว้ย) ลักษณะภูมิศาสตร์ที่เป็นแหลม จึงสะดวกแก่การเดินทางเข้าออก มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมที่นิพอสสมควร กระทั่งรัฐบาลสยามได้ตั้ง “ด่านภาษี” ขึ้นมา แล้วส่งคนไทยมาปฏิบัติงาน และน่าจะเป็นเหตุทำให้มีคนไทยอพยพเข้ามาอยู่ด้วย ดังกลอนว่า “*เทียมตั้งด่านภาษีมีคนไทย มาอยู่ประจำระไม่ละงาน*”

จากบทกวีข้างต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนแหลมกรวดยกระดับให้กลายเป็นชุมชนเมืองท่าเล็กๆ ที่มีผู้คนเดินทางเข้าออกอย่างหลากหลาย จึงเป็นแหล่งผสมปนเปของคนต่างๆ หลายชาติพันธุ์ ชาวเลที่อยู่ตามเกาะต่างๆ เช่น เกาะลันตา (ซึ่งในขณะนั้นเป็นอำเภอเกาะลันตา) รวมถึงชาวมลายู และพ่อค้าชาวจีนจึงได้เข้ามาปฏิสัมพันธ์กันบนพื้นที่นี้ ทำให้ชุมชนขยายตัว

กลอนนิราศบรรยายว่าบ้านเรือนที่นี่ “*ปลูกชุกกันอยู่ไม่สู้สบาย*” โดยคน 3 กลุ่มดั้งเดิมคือมุสลิม ดังจะเห็นได้ว่าในสถานที่ใกล้เคียงกันมีชื่อเป็นมุสลิม เช่น แหลมโต๊ะสุขหาย (สุโหง) และคลองปาหนัน เป็นต้น กลอนบรรยายว่า *เขาตั้งทำทุ่งปลาหยาปูหอย รนกุ้งฝอยได้เลยทำเคยขาย บ้างปลูกพลูปลูกผักรักษาขาย บ้างซื้อขายแลกหาข้าวมากิน คนที่อยู่จีนแขกกับชาวน้ำ เป็นคนไม่กลัวกรรมเขาทำได้ เทียมตั้งด่านภาษีมีคนไทย มาอยู่ประจำระไม่ละงาน* (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 31-32)

กลอนดังกล่าว ไม่ได้ระบุว่ากลุ่มชาติพันธุ์ใดทำอาชีพอะไร แต่กล่าวรวมๆ ให้เห็นทั้งอาชีพทำประมงพื้นบ้าน การเกษตร และการค้า ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าชาวมุสลิมน่าจะเป็นกลุ่มคนที่ทำการประมง ทั้งการหาปลาหยาปูหอย และการทำกะปิ ส่วนชาวจีนน่าจะเป็นกลุ่มที่ปลูกผักและค้าขาย ดังจะเห็นภาพชาวจีนประกอบอาชีพลักษณะนี้ได้จากนิราศเมืองปะเหลียน ของพระยาโสภณพัทลุงกุล (สว่าง ณ พัทลุง) และนิราศเกาะยอ ของฉั่ว ทิพย์วารี (พิเชฐ แสงทอง, 2540: 110)

นิราศทั้งสองตอนข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สำหรับชาวมลายูแล้ววิถีชีวิตที่ผูกพันและเกี่ยวโยงกับทรัพยากรทางทะเลเป็นสำคัญ ทั้งในแง่ที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากินและหาเลี้ยงชีพ อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนตั้งอยู่ริมทะเลชาวมุสลิมก็อ่อนไหวต่อภัยธรรมชาติ ดังภาพเสนอชุมชนคลองท่ายางว่าเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ แต่เคยถูกภัยพายุทำให้ต้องโยกย้ายบ้านเรือนขึ้นไปสร้างบนตลิ่งสูงหมด กลอนบรรยายว่า *แล้วริบตะบิงมาถึงคลองท่ายาง ไม่กว้างขวางลึกซึ้งไปถึงไหน เมื่อปีกลายถูกคลื่นตื้นตึกใจ แวะขึ้นไปพบบ้านที่ย่านบน มีเหยาเรือนเรือกวานแต่ล้วนแขก เมื่อที่แรกนั้นขึ้นไปเจอจน พอพบผู้รู้จักกันหนึ่งคน เป็นกุศลรับให้พักสำนักเรือน ที่บ้านนั้นเขาก็มีสิ่งขาย ที่ซื้อไดยินดีไม่มีเหมือนตั้งแต่กลับนับบ้านไปนานเขื่อน มิได้เยียนเยี่ยมกันแต่นั้นมา* (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 39)

กลอนนี้ไม่เพียงแต่ให้ภาพความอ่อนไหวของชุมชนมุสลิมริมทะเลต่อภัยธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังสื่อสารให้เห็นอาชีพผลิตผลทางการเกษตร และทักษะความรู้ของชาวกระบี่ด้วย กล่าวคือ กลอนสั้นๆ ให้เห็นไปถึงการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลิตผลการเกษตรของชาวมุสลิม คือการทำ “สีผึ้ง” ขาย ผลิตภัณฑ์สีผึ้งดังกล่าวเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันของคนในยุคจารีตทั่วภาคใต้ที่ตลาดเครื่องสำอางยังไม่ได้กว้างขวางหรือมีผลิตภัณฑ์หลากหลายนัก การที่ชุมชนมุสลิมแห่งนี้สามารถผลิตสีผึ้งจำหน่ายได้จึงแสดงให้เห็นถึงทักษะความรู้และศักยภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีมากพอให้นำมาแปรรูปเป็นสินค้าได้ โดยเฉพาะมะพร้าวซึ่งเป็นส่วนผสมหลัก ดังกลอนนิราศบรรยายให้เห็นว่าการปลูกมะพร้าวเป็นพื้นฐานหนึ่งของชุมชนเมืองกระบี่ ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่ที่ตำบลปากน้ำกระบี่ มีการปลูกมะพร้าวกันอย่างกว้างขวาง ผลิตภัณฑ์มะพร้าว

น่าจะเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในกระบี่เอง และตลาดภายนอกพอสมควร เนื่องจากมีการสร้างสวนมะพร้าวขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “สวนอิศรา” ของเจ้าเมืองกระบี่ด้วย สอดคล้องกับจดหมายเหตุของ “ลักซี” บันทึกไว้ว่าอาชีพด้านเกษตรของชาวกระบี่นี้ “ทำนาเป็นที่หนึ่ง...มะพร้าวเป็นที่สอง” (พระยาศรวิรวงศ์, 2560: 205)

3) ภูมิศาสตร์เมืองกับอัตลักษณ์ชาวจีน

ในการพรรณนาการเดินทางตามเส้นทางนิราศเมืองกระบี่ของขุนสมานนุกรกิจ จะให้ภาพผู้คนตามท้องถิ่นต่างๆ เรียงรายกันไปตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ภาพของชาวมุสลิมจะอยู่ตามริมฝั่งทะเล ขณะที่คนไทยจะนิยมตั้งบ้านเรือนบนที่ดอน กระทั่งเมื่อการเดินทางเข้ามาสู่พื้นที่ที่ผู้คนหนาแน่น ไม่ว่าจะเป็นท่าเรือตลาด และในเมือง ตัวละครกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งก็จะปรากฏบทบาทขึ้นมา นั่นก็คือ ชาวจีน

นิราศเรื่องนี้ได้นำเสนอภาพชาวจีนในชุมชนในด้านเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด ชาวจีนเหล่านี้คือตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ระหว่างกลุ่มอาชีพ และระหว่างชุมชนกระบี่กับชุมชนอื่นๆ ภายนอก โดยเฉพาะสินค้าจากตลาดภายนอกนั้น บทนิราศได้บรรยายให้เห็นหลายอย่างด้วยกัน อันสามารถสื่อถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเมืองที่มีการติดต่อเปิดรับการเข้าออกของสินค้าและผู้คนจากแดนไกลมากขึ้น อันบ่งชี้ถึงการรับรู้และเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่ไกลตัวออกไปของชาวกระบี่ในยุคนั้นด้วย

ทั้งนี้สินค้าที่น่าสนใจซึ่งพ่อค้าชาวจีนเป็นคนกลางนำมาขายในชุมชนเมืองกระบี่ส่วนหนึ่งมักเป็นสินค้าอุตสาหกรรม ที่อาศัยการนำเข้ามาจากท้องถิ่นอื่นหรือเมืองนอก ได้แก่ ผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ถ้วยชามจาน มีด ขวาน จอบ กบ สิว เป็นต้น นอกจากนั้นก็เป็นสินค้าบริโภคที่ชุมชนกระบี่ผลิตเองไม่เพียงพอและผลิตเองไม่ได้ เช่น ข้าวสาร และน้ำตาล ดังนิราศบรรยายถึงการค้าขายของตลาดแห่งหนึ่งซึ่งมีพ่อค้าคนจีนขายสินค้าหลากหลายดังกลอนนิราศว่า พวกจีนขายไหหมามถ้วยชามจาน มีดพร้าขวานจอบขะแลงเหล็กแลงตะใบ ทั้งกบสิ่วเหล็กไซเลื่อยใหญ่เล็ก บ้างขายเหล็กเชิงกรานแลผานไถ โล่แป้ ปั้ง ตะเคียวเหล็กเกี่ยวไฟ บ้างขายตะไกรมีดโกนตะเกียงโคม บ้างขายแบ่งน้ำมัน ขายคันฉ่อง สำหรับส่องดูเงาคราเมาโหม ใครมัวเงาในกระจกมันรกรโรม ต่อลิ้นโคมออกเอนเลยไอ้อ้อ อยากซื้อกระจกอย่างดีมีค่ามาก พาไปฝากงามปลอดดยอดเสน่ห์ แต่ของอื่นมากนักกระอักระอา ยิ่งทักเณร นักในหือระไท ตรอม ที่บ้างขายรูปเทียนเครื่องเขียน ชัน แปรงูฟันขวดเพื่องในเครื่องหอม บ้างขายกระโถนโถถางและอ่างอ้อม มีดซ่อนล้อมจอกแก้ว ตะเกียงลาน ที่บ้างขายขีดไฟขายใบชา ขมิดยาหมากมะพร้าวและข้าวสาร ที่บ้างร้านขายรำขายน้ำตาล ขายเหล็กถ่าน ชี้น้ำมันมายาง (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 83-84)

เมื่อพิจารณาจากสินค้าชนิดต่างๆ ดังข้างต้น จะเห็นได้ว่าชาวจีนเป็นกลุ่มคนสำคัญที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิต และการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมืองกระบี่ในยุคนี้นี้ สินค้าหลายๆ อย่างยืนยันให้เห็นลักษณะการเปิดรับความสมัยใหม่ของชาวกระบี่ ดังเช่น เครื่องใช้ในการประดับตกแต่งร่างกาย เช่น คันฉ่อง (กระจก) แป้ง หรือของใช้ที่ในเวลาต่อมาจะเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติการณ์ในชีวิตประจำวันของชาวกระบี่ เช่น แปรงสีฟัน ซ้อนล้อม มีดโกน ตะเกียงโคม สินค้าที่คนจีนนำมาขายเหล่านั้นมักจะเป็นสินค้าจากชุมชนภายนอกหรือเมืองนอก ทำให้สะท้อนถึงความเคลื่อนไหวของชุมชนอื่นๆ รายรอบกระบี่ที่มีความคึกคักในด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยในอีกทางหนึ่ง

บทบาทของชาวจีนนั้นยังระบุการนำเสนอให้เห็นผ่านทักษะการขายของของ “เมี่ยงเจ็ก” อีกด้วย กลอนบทหนึ่งบรรยายภาพแม่ค้าที่เรียกว่า “เมี่ยงเจ็ก” ว่า “โรงขายผ้าทำไม่เสียพวกเมี่ยงเจ็ก ลำเล็กเล็กฝีปากเขาถากถาง ลิ้นก็คมลมก็คายไว้ระวาง พี่เหลือจะพลาความขวยที่วียงง” (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 84)

ทั้งนี้ในยุคสมัยที่นิราศได้แต่งขึ้นนี้ เป็นไปได้สูงว่า “เมี่ยงเจ็ก” ดังกล่าวน่าจะเป็นผู้หญิงไทย เนื่องจากการอพยพไปตั้งหลักแหล่งหรือทำมาหากินนอกประเทศจีนของชาวจีนในช่วงแรกๆ นั้นยังไม่มีคตินิยมเรื่องการนำพาเมียและครอบครัวจากเมืองจีนเดินทางมาด้วย ชาวจีนอพยพจะหาเมียคนพื้นถิ่นด้วยจุดประสงค์ที่จะกลืนกลายเข้ากับคนพื้นเมือง อันจะส่งผลดีต่อการประกอบอาชีพ จนกว่าจะตั้งตัวได้ ผู้ที่มีครอบครัวอยู่แล้วจึงจะกลับไปรับมาด้วย การที่บทนิราศดังกล่าวสะท้อนทักษะการค้าขายของเมี่ยงเจ็ก โดยเฉพาะการพูดจาเชิญชวนอย่างออกคน จนกระทั่งผู้ขายยังรู้สึกขวยอาย จึงแสดงให้เห็นว่าหญิงไทยที่สัมพันธ์กับชาวจีนนั้นได้เรียนรู้เกี่ยวกับการค้าขายมาจากชาวจีนจนกระทั่งมีทักษะที่ดี

แตกต่างไปจากหญิงไทยทั่วไป คนไทยที่สัมพันธ์กับคนจีนเหล่านี้จึงน่าจะค่อยๆ สังเกตความสามารถที่เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ของเมืองกระบี่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในหัวเวลานี้อีกด้วย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ของชาวจีนจึงถูกนำเสนอให้เป็นกลุ่มคนที่มีทักษะในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ภายในกระบี่เองและภายนอกออกไป มีความขยันขันแข็ง และเจตจำนงในการประกอบกิจการงาน การค้าอย่างแน่วแน่เพื่อการยกระดับชีวิตทางเศรษฐกิจของตน อัตลักษณ์เหล่านี้สืบเนื่องมาจากการที่กลุ่มชาติพันธุ์จีนมีบทบาทอยู่ในภูมิภาคนี้มาตั้งแต่สมัย ใกล้เคียงกันก็สามารถเดินทางเข้าออกจากพื้นที่เมืองเพื่อไปยังพื้นที่ภูมิศาสตร์ชายขอบอื่นๆ ในนามของการเดินทางค้าขายได้ ภาพความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เห็นได้จากข้อบันทึกในนิราศเมืองกระบี่ด้วยเช่นกัน

4) ขาวน้ำ กับอัตลักษณ์ที่เกิดจากเกาะแก่งแหล่งหากิน

แม้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จะมีการกล่าวถึงว่ากระบี่ก็เป็นเมืองหนึ่งที่ปรากฏคนกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไญ หรือ “ชาวเล” อยู่ด้วย โดยเฉพาะตามหมู่เกาะต่างๆ ที่ตอนนั้นสังกัดอยู่ในเขตอำเภอลันตา แต่วรรณกรรมก็ไม่ได้เน้นกล่าวถึงมากนัก คงแต่กล่าวอ้างถึงว่าเป็น “ขาวน้ำ” แต่ไม่มีรายละเอียดถึงคตินิยมด้านอื่นๆ นอกจากการบรรยายภาพการประกอบอาชีพ และนิสัยบางแง่มุมที่กวีเห็นหรือรับรู้เกี่ยวกับกลุ่มคนกลุ่มนี้

เรื่องเล่าในท้องถื่นกระบี่เชื่อว่าชาวน้ำคนแรกคือ ตะเะอาดับ โดยชาวน้ำถือว่าเป็นบรรพบุรุษของพวกเขา เขาเป็นคนที่ไม้อาเรื่องเอาราวอะไรเลย ในยุคที่ศาสนาเผยแพร่เข้ามาในดินแดนประเทศต่างๆ ในบริเวณแถบนี้ รัฐต่างๆ ได้รับเอาศาสนามายึดถือ แต่อาดับกลับเกรเลหวโหล ดื้อรั้น ชอบเที่ยวเตร่ การงานไม่ทำ หามื้อกินมื้อ บ้านเรือนก็ไม่มีเป็นหลักแหล่ง มรดกของการประเพณีปฏิบัติเช่นนี้ได้กลายมาเป็นมรดกตกทอดแก่ชาวน้ำรุ่นหลังๆ (ประเทือง เครือหงส์, 2524: 12) กระทั่งกลายเป็นอัตลักษณ์ที่คนนอกมองชาวน้ำในเวลาต่อมา

ประเทือง เครือหงส์ (2524: 14) เสนอว่าแหล่งที่อยู่อาศัยของชาวน้ำเชื่อว่าที่เกาะลันตาเป็นแหล่งแรกๆ จากนั้นจึงแพร่กระจายออกไปยังเกาะแก่งต่างๆ ทั่วไป โดยมีร่องรอยและหลักฐานที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นแหล่งที่อยู่และประกอบอาชีพของชาวน้ำคือชื่อเกาะต่างๆ ที่บ้างก็เพี้ยนและแปลมาจากภาษาของชาวน้ำ ขณะที่หลายๆ ที่ก็เป็นชื่อภาษาชาวน้ำ

เกาะลันตาจึงเป็นศูนย์กลางของชาวน้ำในบริเวณน่านน้ำอันดามัน ชาวน้ำจะมารวมชุมนุมทำพิธีกรรมลอยเรือกันในวันเพ็ญเดือน 6 และเดือน 11 ที่หาดทรายหลังเกาะลันตาใหญ่ใกล้กับคลองพระแอะ ชาวน้ำทุกคนรอบคร้วจะกรรเชียงเรือไม่ระกำมาจากทั่วทุกเกาะจอดเทียบชายฝั่งหาดทรายเป็นแถวยาวสุดสายตา (ประเทือง เครือหงส์, 2524: 16) ก่อนจะมีพิธีศักดิ์สิทธิ์ลอยเคราะห์ ขอความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และร้องรำทำเพลง

เนื่องจากความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมเช่นนี้ ทำให้นิราศเมืองกระบี่ได้บันทึกเอาไว้ซึ่งบทบาทของกลุ่มชาวเลด้วย ตอนหนึ่งบรรยายว่ากลุ่มชาวเลเป็นกลุ่มผู้มีความสามารถในการแสวงหาผลผลิตจากทะเลเป็นอย่างมาก กวีบรรยายให้เห็นโดยการเปรียบเทียบกับกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่บนที่ดอนหรือบนควน ซึ่งเรียกว่า “ชาวเหนือ” ว่า ขณะที่คนเหนือไม่มีเรือใช้ แต่กลุ่มชาวเลใช้เรือทั้งในการทำมาหากิน และการคมนาคม ตลอดจนการขนส่งสินค้าที่หามาได้จากทะเล กลอนบรรยายว่า พวกชาวเหนือไม่มีเรือเข้ามาดอน ต้องหาบคอนหัวทูนจนพูนหนัก พวกทะเลมีเรือทุกออกคลุกคลีไม่ถ่อหักตกเรือเปียกเปรี้ยวฟรี แต่เขาได้ปูปลาเอามาขาย บ้างนั่งพายหลังอยู่ไม่รู้ลึก ชะรอยจะเที่ยวหาปลาเวลาตีง อดนอนลึกแรงหย่อนอ่อนระทอ (ขุนสมานนุกรกิจ, ม.ป.ป.: 129-130)

กลอนตอนนี้นำภาพการเดินทางและแลกเปลี่ยนสินค้าในชีวิตประจำวันของคนกระบี่ยุคนั้นในเชิงเปรียบเทียบ ชาวเหนือเป็นกลุ่มคนไทยที่อาศัยอยู่ที่สูง ถนัดในการหาสินค้าของป่า และทำการเกษตรในลักษณะปลูกพืชไร่ แต่เวลานำสินค้าลงมาเพื่อแลกเปลี่ยนกันในตัวเมือง หรือชุมชนค้าขาย ชาวเหนือจะประสบความยากลำบากในการขนส่ง “ต้องหาบคอนหัวทูนจนพูนหนัก” อันเป็นการขนส่งโดยใช้แรงกายทั้งสิ้น

ภาพนี้จะแตกต่างจากชาวเล แม้คนกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนน้อยนิดในเมืองกระบี่ แต่ด้วยทักษะด้านการใช้ชีวิตกับทะเล กลุ่มชาวเลจึงมีความถนัดในการอาชีพประมง มีเรือเป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่ง จึงออก

ร่างกายน้อยกว่า อย่างไรก็ดี กลอนก็ไม่ลืมที่จะให้รายละเอียดว่า กว่าที่ชาวเลจะได้สินค้าจากทะเลมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันนั้น ก็ต้องตรากตรำลำบาก อดตาหลับขับตานอนออกทะเลยามค่ำคืน

จะเห็นได้ว่า กวีสร้างภาพแทนชาวเลให้เป็นกลุ่มคนที่มีความอดทน และมีทักษะในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ หรือยานพาหนะเป็นเครื่องทุ่นแรงสำหรับชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ ทำให้สามารถนำสินค้ามาเข้าร่วมจำหน่ายกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้อย่างเสมอหน้ากัน สินค้าบางอย่างยังมีราคาแพงเป็นที่ต้องการของตลาดมากเสียด้วยซ้ำ ดังบันทึกของพระยาศรียรวงศ์ (2564: 204) ที่กล่าวถึงว่าชาวเลคือกลุ่มคนที่มีอาชีพหาหอยมุก ซึ่งคงเป็นที่ต้องการของตลาดมาก ทำให้ชาวประมงและชาวเลมีอำนาจต่อรองพอสมควร

ภูมิศาสตร์ที่อยู่อาศัยของชาวเลคือเกาะแก่งต่างๆ อาศัยทักษะด้านการว่ายน้ำ ชาวเลจึงมีอาชีพด้านการประมงที่ทั้งแตกต่างและเหมือนกันกับชาวมลายูที่ถนัดด้านประมงชายฝั่ง กลอนนิราศกล่าวถึงเกาะสีบอทยา และเกาะลันตา ซึ่งในทางประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ที่มีชาวเลอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเกาะลันตาใหญ่ที่นักวิชาการสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นแหล่งดั้งเดิมแหล่งสำคัญที่อยู่อาศัยคนกลุ่มนี้

ในที่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่า หากในห้วงเวลาที่นิราศเมืองกระบี่ได้ถูกเขียนขึ้นคือช่วงเวลาที่เมืองกระบี่กำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการกลายเป็นชุมชนสมัยใหม่ เราสามารถกล่าวได้เช่นกันว่า กลุ่มชาวเล หรือชาวน้ำ ที่อาศัยอยู่ตามเกาะแก่งต่างๆ ในบริเวณจังหวัดภูเก็ตที่เรียกว่าเมืองกระบี่นั้น ก็ย่อมมีส่วนร่วมในการก่อร่างสร้างความเป็นสมัยใหม่นั้นเช่นเดียวกัน ความเชี่ยวชาญทะเล การหาของทะเลที่ชาวมลายูมุสลิมซึ่งถนัดประมงชายฝั่งไม่สามารถทำได้ ทำให้ชาวน้ำเหล่านี้มีบทบาทในตลาดเท่าเทียมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลอนตอนหนึ่งให้ภาพว่าชาวเลเองก็ถนัดในด้านการค้า และขายสินค้าของตนราคาแพง ทั้งนี้คงสืบเนื่องมาจากการที่สินค้าตนหายาก และชาวเลรู้จักกลไกของตลาดในระดับหนึ่ง “ที่บ้างขายหอยกุ้งยั้งมือสั่นหียบไม่ทันกระซอกคอกว่าหอกหมด เจ้าของกระสายขายแพงแข่งไม่ลด ผู้ซื้ออดยืนเฝ้าอยู่เล่าลุ่ม” (ขุนสมานนุกกิจ, ม.ป.ป.: 130)

กลอนบทนี้บรรยายภาพชาวเล ว่าหลังจากที่ต้องอดทนบากบั่น อดตาหลับขับตานอนออกทะเลเพื่อหาผลิตผลจากทะเลแล้ว ก็นำมาขายในตลาดชายฝั่งเมืองกระบี่ ภาพบรรยายบรรยากาศในตลาดที่ลูกค้าเข้ามาคลุกคลีเพื่อจะซื้อสินค้าของชาวเล จนกระทั่งหม้อคว่ำ ผู้ขายก็ขายราคาแพง ผู้ซื้อจึงมีทั้งที่แย่งกันซื้อ และได้แต่ยืนมุงดู

การที่ชาวเลเข้าถึงตลาดค้าขายอย่างเท่าเทียมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นนี้ ยังเห็นได้จากการบรรยายชุมชนแหลมกรวด ริมฝั่งทะเลที่เติบโตขึ้นมาเป็นเมืองท่าเล็กๆ ในขณะนั้น มีกลุ่มคนหลากหลายมาขึ้นฝั่งที่นี่ ทำให้แหลมกรวดกลายเป็นชุมชนค้าขายที่ราชการสยามต้องส่งเจ้าหน้าที่คนไทยมาตั้งด่านภาษี กลอนบรรยายให้เห็นบรรยากาศการซื้อขายว่า ถึงแหลมกรวดเห็นกรวดชะอำนพ่าน ที่หน้าบ้านทางเดินเพลินสนุก เมื่อดูเรือนเหมือนหนึ่งเดือนให้เต็มทุกซ เพราะปลูกซุกกันอยู่ไม่สู้สบาย เขาตั้งทำกุ้งปลาหาปูหอย รุนกุ้งฝอยได้เลยทำเคยขาย บ้างปลูกพลูปลูกผักรักษากาย บ้างซื้อขายแลกหาข้าวมากิน มะพร้าวหมากนุ่นมะม่วงนั้นมีบ้าง ชดที่ทางไม่น่าปลูกอาสิน กรวดมันดินหมดแต่เป็นแหลมดิน จึงหากินทางบาปขนานไป คนที่อยู่จีนแซกกับชาวน้ำ เป็นคนไม่กลัวกรรมเขาทำได้ เทียมตั้งด่านภาษีมีคนไทยมาอยู่ประจำธุระไม่ละงาน (ขุนสมานนุกกิจ, ม.ป.ป.: 130)

กลอนที่ให้ภาพการทำมาหากินและการแลกเปลี่ยนสินค้าที่แหลมกรวดข้างต้น บรรยายภาพรวมให้เห็นถึงบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายในเมืองกระบี่ ดูเหมือนจะเป็นภาพสำคัญที่จำลองความเป็นเมืองกระบี่ในยุคนั้น ได้อย่างน่าสนใจยิ่ง เราจะพบว่าแหลมกรวดเป็นชุมชนที่ผู้คนอาศัยกันอยู่หนาแน่น ภูมิศาสตร์ที่เป็นแหลม ทำให้สะดวกแก่การพบปะและแลกเปลี่ยนสินค้า เพื่อกิจกรรมเหล่านี้เราจึงพบกลุ่มชาวเลหรือชาวน้ำถูกกล่าวถึงควบคู่กับชาวจีนที่มีบทบาทโดดเด่นด้านการค้าขาย และการประมงขนาดเล็ก ส่วนชาวมลายูซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในแหลมกรวดที่ทำการเกษตรและการประมง ขณะที่คนไทยเป็นพนักงานด่านภาษี

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของกลุ่มชาวน้ำถูกนำเสนอให้เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อความเคลื่อนไหวของเมืองกระบี่อย่างไม่อาจปฏิเสธได้ ความเป็นจริงข้อนี้อาจเป็นผลมาจากการที่กวีรับรู้ถึงความเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมของกลุ่มชาวเลในฐานะชนพื้นเมืองของคนแถบนี้ เพียงแต่อาศัยอยู่ในเกาะแก่งแหล่งต่างๆ ไม่ใช่แผ่นดินใหญ่หรือบนที่สูงเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ภายหลัง ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่าการนำเสนอภาพแทนความเป็นชาวน้ำหรือ

ชาวเลของกรีไม่ได้มีน้ำเสียงของการเบียดขับให้กลายเป็นความเป็นอื่นของความเป็นกระบี่เลย การที่กลอนนิราศบรรยายให้ชาวน้ำมีทักษะด้านการประมง และการค้าขาย เป็นตัวละครที่สร้างความศรัทธาให้แก่ตลาดการค้า แสดงให้เห็นถึงการยอมรับกลุ่มชาวเลในฐานะประชากรที่มีส่วนร่วมในการสร้างเมืองกระบี่ด้วยนั่นเอง

4. อภิปรายผล

การวิเคราะห์นิราศเมืองกระบี่ข้างต้น พบว่าวีรสารให้เห็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองกระบี่ว่ามีรากฐานหนึ่งมาจากภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน โดยการตั้งถิ่นฐานจะสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ วิถีปฏิบัติ ความเชื่อ ตลอดจนยังเชื่อมโยงให้เห็นประวัติศาสตร์และอำนาจของกลุ่มชนอีกด้วย

สำหรับชาวไทยมีภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ดอน มีการประกอบอาชีพทางการเกษตร ชาวมลายูมุสลิมมีภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะ มีการประกอบอาชีพทางการประมงชายฝั่ง ชาวจีนมีภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณตลาด ท่าเรือ และเมือง โดยมีการประกอบอาชีพทางการค้าขาย และชาวเล มีภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานบริเวณเกาะแก่ง มีการประกอบอาชีพการประมงทะเลน้ำลึก

รายงานสรุปของมณฑลภูเก็ตต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อเดือนเมษายน 2460 สอดคล้องกับข้อสรุปจากวรรณกรรมนิราศข้างต้น ดังตอนหนึ่งรายงานฯ กล่าวถึงกลุ่มคนชาติพันธุ์ในเมืองกระบี่ว่า “พลเมืองในจังหวัดนี้ มีไทยอิสลาม กับไทยพุทธใกล้เคียงกัน จีนก็มีมาก ไทยอิสลามมักตั้งบ้านเรือนอยู่ทางแถบชายทะเล ไทยพุทธตั้งอยู่ทางแถบดอน ชาวน้ำมีอยู่ตามเกาะ แต่จำนวนน้อย การหาเลี้ยงชีพของราษฎรในจังหวัดนี้ทำนาเป็นที่หนึ่ง นอกจากนั้นมีประสมสัตว์ คือ เลี้ยงกระบือ สุกร ไก่ ทำสวนพริก มะพร้าวเป็นที่สอง สิ่งอื่นๆ เช่น ค้าขาย ทำสวนยาง ข้างเหล็ก ข้างทอง ทอผ้า รับจ้าง” (สกิจ, 2560: 205)

จะสังเกตได้ว่ารายงานฉบับนี้ได้แบ่งกลุ่มคนออกตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยเห็นว่าภูมิศาสตร์นั้นมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจด้วย นิราศเมืองกระบี่แสดงการนำเสนอเช่นนี้ได้เด่นชัดยิ่ง ดังได้เห็นแล้วว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มชนอย่างแยกไม่ออก สอดคล้องกับกรอบคิดเรื่อง อัตลักษณ์ของกลุ่มคนชายขอบที่เห็นว่ากระบวนการเกิดขึ้นของคนชายขอบ (marginalization) นั้นเป็นผลมาจากลักษณะภูมิศาสตร์ของการอยู่อาศัย พอๆ กับการเบียดขับผ่านกระบวนการนิยามความหมาย (สุริชัย หวันแก้ว, 2546: 9-13)

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาเทียบเคียงกับหลักฐานทางราชการ กลับพบว่ากลุ่มชาวเลตกหล่นจากการสำรวจและยอมรับจากราชการมณฑลภูเก็ต และราชการสยาม แม้นิราศเมืองกระบี่ รวมถึงหลักฐานประวัติศาสตร์ทั้งบันทึกความทรงจำ และรายงานมณฑลจะกล่าวถึงภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ และการทำมาหากินของกลุ่มชาวน้ำหรือชาวเล แต่เมื่อถึงขั้นตอนการสรุปตัวเลขจำนวนประชากรแยกเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองกระบี่ กลับมีการระบุตัวเลขเพียง 3 กลุ่มเท่านั้น คือชาวไทยพุทธ ชาวมุสลิม และชาวจีน โดยหลงลืมกลุ่มชาวเลไปอย่างน่าเสียดาย

ตรงช่องว่างนี้เองที่เปิดโอกาสให้วรรณกรรมได้สำแดงคุณค่า เพราะไม่เพียงแต่ได้แสดงให้เห็นการยอมรับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้ง 4 กลุ่มอย่างเด่นชัดแล้ว ยังแสดงให้เห็นอีกด้วยว่ากลุ่มชาวเลหรือชาวน้ำก็มีบทบาทต่อการเติบโตเข้าสู่การเป็นเมืองสมัยใหม่ของกระบี่เช่นกัน แม้ก็จะได้จารึกจำนวนของพวกเขาไว้ แต่ก็แสดงภาพของการประกอบอาชีพประมงแหล่งที่อยู่อาศัย และบทบาทในชุมชนที่พวกเขามีร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งการบันทึกเช่นนี้เองที่มีคุณค่าเสียยิ่งกว่าการจารึกตัวเลขในฐานะจำนวนประชากร เนื่องจากเป็นภาพที่ยืนยันว่าทุกกลุ่มชาติพันธุ์คือส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เมืองกระบี่ที่มีอัตลักษณ์ทั้งเหมือนและแตกต่าง อีกทั้งยังมีชีวิตจิตใจในฐานะบรรพบุรุษของอัตลักษณ์ความเป็นคนกระบี่ในปัจจุบันอย่างทัดเทียมกันอีกด้วย

5. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาภาพตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเมืองกระบี่ที่นำเสนอในนิราศเมืองกระบี่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

5.1 ควรมีการศึกษาประเด็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ได้รับการนำเสนอผ่านตัวบทวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ทั้งวรรณกรรมท้องถิ่นและวรรณกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทบันทึกประวัติศาสตร์สังคม เพื่อเห็นถึงเปลี่ยนแปลงของความคิดและคติทางสังคมในการนำเสนออัตลักษณ์และบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

5.2 ในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมจากวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ดังกล่าวควรมีการศึกษาเทียบเคียงกับเอกสารประวัติศาสตร์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและรอบด้านมากขึ้น มีการสอบทานกับหลักฐานทางราชการอื่นๆ เพื่อจะได้เห็นถึงช่องว่างของข้อมูลทางวรรณกรรม และให้ข้อมูลวรรณกรรมกับข้อมูลประวัติศาสตร์เติมเต็มกันและกัน

6. เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดกระบี่*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ขุนสมานนุกฤติ. “นิราศเมืองกระบี่”, 50260001, สถาบันคดีทักษิณสงขลา. 1-148.
- ชุมเมือง ที่ปรกรกุล. (2523). *วรรณกรรมนิราศ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครราชสีมา: ตราเสือการพิมพ์.
- เดช บุนนาค. (2532). *การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ. 2435-2458 : กระทรวงมหาดไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นริศรานุวัตติวงศ์. (2540). *จดหมายระยะทางไปตรวจราชการ แห่มมลายู ร.ศ.121*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- บงกชรัตน์ เตชะไตรศักดิ์. (2541). *ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประเทือง เครือหงส์. (2524). *ชาวน้ำ (ชาวเล) ในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บุรพาศิลป์การพิมพ์.
- พิเชฐ แสงทอง. (2545). *ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจและสังคมชุมชนของชาวนา บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในวรรณกรรมนิราศ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- _____. (2559). *วรรณกรรมท้องถิ่นเชิงวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พัทลุง: ศูนย์ทะเลสาบ.
- _____. (2564). *ณ ธรณีประตูแห่งสมัยใหม่: การกลายเป็น “สยามยุคใหม่” ของหัวเมืองใต้ ในทศวรรษ 2440-2460*. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์*, 4 (1), 294-326.
- วิมลมาศ ปุณยากุล. (2550). *อัตลักษณ์พื้นถิ่น ในบันทึกคดีภาคใต้ [พ.ศ.2522-2546]*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2547). *สารานุกรมการปกครองท้องถิ่นไทย*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2547). *เปิดกบุดชาวสาวคู่มือหลวง มองผ่านวรรณกรรม เรื่อง พระปรมัตถ์คำภาพย์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สุริชัย หวันแก้ว. (2546). *กระบวนการกลายเป็นคนชายขอบ*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช. (2502). *จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.